

Назарова Э. Дүйшөмамбет уулу А., Алымбек кызы Р.

*Назарова Эланура – магистрант, С.Нааматов атындагы НМУ
Дүйшөмамбет уулу Алымбек – окутуучу С.Нааматов атындагы НМУ
Алымбек кызы Р. – магистрант, С. Нааматов атындагы НМУ*

МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ КУРАКТАГЫ БАЛА ҮЧҮН ОЮНЧУКТУН ТАРБИЯЛЫК МААНИСИ

ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИГРУШЕК ДЛЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНИКА EDUCATIONAL SIGNIFICANCE OF TOYS FOR PRE-SCHOOL CHILDREN

***Аннотация** Оюнчуктар мектеп жашына чейинки балдардын өнүгүүсүндө ойноонун гана каражаты эмес, тарбиялоочу курал катары да маанилүү роль ойнойт. Бул макалада мектепке чейинки курактагы балдар үчүн оюнчуктардын тарбиялык мааниси жана алардын социалдашуу, когнитивдик көндүмдөр, моторика жана эмоционалдык бейпилдик сыяктуу өнүгүүнүн ар кандай аспектилерине тийгизген таасири каралат. Балдардын өнүгүшүнө салым кошкон оюнчуктардын түрлөрү, ошондой эле оптималдуу тарбиялык эффект үчүн оюнчуктарды тандоо боюнча сунуштар талкууланат.*

***Аннотация** Игрушки играют важную роль в развитии детей дошкольного возраста, не только как средство развлечения, но и как инструмент воспитания. В данной статье рассматривается воспитательная ценность игрушек для детей дошкольного возраста, их влияние на различные аспекты развития, такие как социализация, когнитивные навыки, моторика и эмоциональное благополучие. Будут рассмотрены типы игрушек, способствующие развитию детей, а также рекомендации по выбору игрушек для оптимального воспитательного эффекта.*

***Annotation** Toys play an important role in the development of preschool children, not only as a means of entertainment, but also as an educational tool. This article examines the educational value of toys for preschool children and their impact on various aspects of development, such as socialization, cognitive skills, motor skills and emotional well-being. The types of toys that contribute to children's development will be discussed, as well as recommendations for choosing toys for optimal educational effect.*

***Түйүндүү сөздөр:** Балдардын өнүгүүсүнө оюнчуктардын таасири, тарбиялык мааниси, түрлөрү, оюнчуктарды тандоо боюнча сунуштар.*

***Ключевые слова:** Влияние игрушек на развитие детей, воспитательное значение, виды, рекомендации по выбору игрушек.*

***Key words:** The impact of toys on children's development, educational value, types, suggestions for choosing toys.*

Оюнчуктар балалыктын ажырагыс бөлүгү жана балдардын өнүгүүсүнө чоң таасирин тийгизет. Мектепке чейинки курактагы балдар үчүн оюнчуктар бир гана оюн объектиси болбостон, тарбиялоонун да маанилүү куралы. Ар түрдүү оюнчуктар балдардын ар кандай жөндөмдөрүн, ошондой эле социалдык жана эмоционалдык компетенцияларды өнүктүрүүгө мүмкүндүк берет.

Балдардын өнүгүүсүнө оюнчуктардын таасири **Социализация:** башка балдар же чоңдор менен оюнчуктар менен ойноо социалдык көндүмдөрдү өнүктүрүүгө, командада иштөөгө, бөлүшүүгө жана башкалардын пикирин урматтоого жардам берет. **Когнитивдик көндүмдөр:** ар түрдүү оюнчуктар,

мисалы, курулуш комплекттери, пазлдар, балдардын ой жүгүртүүсүн, логикасын, фантазиясын жана чыгармачылыгын өнүктүрүүгө жардам берет[3]. **Моторикалык көндүмдөрү:** майда моторикасын талап кылган оюнчуктар координацияны, кол чеберчилигин өнүктүрүүгө жардам берет, ошондой эле баланын моторикасын жакшыртат. **Эмоционалдык жагымдуулук:** Оюнчуктар эмоцияларды билдирүү, стресстен арылуу, эмпатияны өнүктүрүү жана башкалардын сезимдерин түшүнүү үчүн курал боло алат.

Оюнчуктарды тандоо боюнча сунуштар Мектепке чейинки балдар үчүн оюнчуктарды тандоодо алардын жаш өзгөчөлүгүн, жеке муктаждыктарын жана кызыкчылыктарын эске алуу керек. Ар кандай көндүмдөрдү жана жөндөмдөрдү өнүктүрүүгө көмөктөшүүчү, ошондой эле чыгармачыл ой жүгүртүүгө жана фантазияга түрткү берүүчү оюнчуктарды тандоо сунушталат. Наристе чоңойгон сайын, апасынын колу, үндөрү, сезимдери жана оюнчуктарды кармоо менен ага ачыла турган дүйнөнү изилдөөгө үйрөнөт. Оюнчуктар бир гана кубаныч тартуулабастан, баланын өнүгүүсүнө да жардам берет. Оюнчуктардын жардамы менен баланын психикалык активдүүлүгү, кыймылынын координациясы, угуусу жана сүйлөө жөндөмдүүлүгү өнүгөт. Бирок кайсы оюнчук баланын жашына ылайыктуу жана кайсынысын тандоо керектигин билүү абдан маанилүү[1].

Ар кандай курактагы балдар үчүн оюнчуктарды тандоонун бир нече эрежелери бар. Оюнчуктар көп болбошу керек, бирок көптөгөн ата-энелер андай деп эсептешпейт. Баланын бир нече оюнчуктары болсун, бирок алар коопсуз, кооз жана анын өнүгүшү үчүн пайдалуу болушу керек. Балада ач көздүктү, анын башка досторунан жакшыраак оюнчукка ээ болуу менен алардын арасында өзгөчөлөнүү каалоосун өнүктүрүүгө аракет кылбаңыз.

Заманбап оюнчуктар майда-чүйдөсүнө чейин өндүрүүчүлөр тарабынан иштелип чыккан, алар балага чыгармачылык жана өзүнүн фантазиясы үчүн эч кандай орун калтырбайт. Интеллектуалдык оюнчуктар, албетте, абдан кызыктуу, бирок алар баланы жөн гана сунуш кылынган моделге ылайык иш-аракет кылууга чакырып, эч нерсени өзгөртүүгө же өз алдынча бир нерсе ойлоп табууга мүмкүнчүлүк бербейт[2].

Кандай оюнчуктарды сатып алса болот жана канча жашта? **Бир жашка чейинки наристелерге** ымыркай айланадагы нерселерге жаңыдан кызыгып баштаганда, анын көңүлүн шылдырактар, обондуу үнү бар түстүү оюнчуктар бурат.

1 жаштан 3 жашка чейинки балдар үчүн оюнчуктар Бала бир жашка чыккандан баштап аларга пирамидаларды, ар кандай кубиктерди, коляскаларды, матрешкаларды жана ар кандай кумдук комплекттерди сатып алса болот. Мындай оюнчуктар балага ар кандай көндүмдөрдү практикалоо үчүн зарыл, алар кыймылдын координациясын, майда моторикасын жана кабылдоосун өнүктүрүүгө көмөктөшөт. Оюнчуктар баланын белгилүү бир функцияны канчалык өрчүтө алганын көрсөтөт. Эки жаштан баштап чоң пазлдарды, боосу бар оюнчуктарды же кубиктерди сатып алса болот, мындай оюнчуктар эс тутумдун, фантазиянын жана сөз байлыгын өнүктүрүүгө жардам берет.

3 жаштан 6 жашка чейинки балдар үчүн оюнчуктар Үч жашынан баштап балдарга жана кыздарга арналган оюнчуктардагы айырмачылыктарын балага үйрөтүү керек, ошондо ал кыз балага же эркек балага таандык экенин түшүнө алат. Оюн аркылуу балада туура жүрүмтүрүм линиясы калыптанат. Кыздар үчүн

кийиндирип, тамактандырган куурчактарды сатып алышы керек. Ошентип, оюн учурунда кыз бала кезинен эле энелик сапаттарды өзүндө калыптандырат. Эркектерге «эркектердин буюму» деп аталган унааларды, тапанчаларды берген жакшы.

Ошентип, оюнчук кантип тандоо керек? Оюнчуктарды сертификат менен гана сатып алуу зарыл. Эгерде оюнчук кооз, бирок арзан болсо, анда ал баланын ден соолугуна зыян келтириши мүмкүн, анткени аны жасоодо кандай материал колдонулганы белгисиз.

Ишенимдүү өндүрүүчүлөрдүн оюнчуктарын тандоо сунушталат. Оюнчук баланын жашына ылайыктуу болушу керек. Тилекке каршы, кичинекей бөлүктөрдөн жасалган оюнчуктар ымыркай үчүн коркунучтуу экенин ата-энелер дайыма эле түшүнө беришпейт. Бала оюнчуктун бир бөлүгүн жутуп алышы мүмкүн.

Кичинекейлер үчүн ылайыктуу: чоң деталдары бар пирамидалар; жумшак оюнчуктар. **Чоңоюп калган бала үчүн** оюнчук сатып алуу кыйла жеңил болот, бул учурда, жакшы белек болот: машиналар; дизайнерлер. Оюнчуктун салмагына жана кандай материал менен толтурулганын көңүл буруу керек. Жытына да көңүл буруу зарыл, эгерде ал жагымсыз болсо, анда оюнчук коркунучтуу болушу мүмкүн. Ар бир куракка ылайыктуу оюнчуктар бар, бирок ата-энелер оюнчуктар бала үчүн аны менен өткөргөн убактысындай маанилүү эмес экенин түшүнүшү керек. Эгер ата-эне баласы менен бирге ойносо, бул ага чоң ырахат тартуулайт жана ага көп нерсени алып келет[4].

Жаш балдар үчүн (1-3 жыл) Бул куракта наристе дүйнөнү таанып биле баштайт жана укмуштуудай кызыгуу менен ар кандай кызыктуу нерселерди жасоого аракет кылат. Бул курактагы бала чындап эле оюнчуктарды сындырганды жакшы көрөт жана бул, кызыктуусу, конструктивдүү процесс: ал баары эмнеден жасалганын түшүнүүгө аракет кылат. Ошондуктан, кичинекей балдар үчүн буюмдар коопсуздук эрежелерине ылайык болушу керек: оюнчукту бузгандан же сындыргандан кийин да, ал жабыркап же кичинекей бөлүктөрүн жутуп албашы үчүн. Ошол эле учурда балага логикалык оюндарды, пазлдарды берип, чыгармачылыкка үйрөтүш керек.

1,5 – 2 жашында заманбап ата-энелердин көбү баласына билим бере башташат. Бул мээ абдан ийкемдүү болгон курак, ошондуктан интеллектуалдык жана чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү мүмкүнчүлүгүн колдон чыгара албайсыз. Ошондой эле майда моторикасын өркүндөтүү үчүн мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылуу маанилүү. Баланын физикалык өнүгүүсү жөнүндө унутпаңыз.

Эки жаштан баштап бала чоңдордун ролун ойной баштайт. Ошентип, баланын бөлмөсүн эмне менен толтуруу керек: 1) чоң бөлүктөрдөн турган классикалык оюнчуктар (бул куурчактар, балдар куурчактары, үйлөр, унаалар, самосвалдар); 2) бөбөктөр үчүн логикалык жана билим берүүчү оюнчуктар (бул чоң кубиктер, жыгачтан жасалган пазлдар, пирамидалар, калың картондон жасалган музыкалык китептер); 3) чыгармачылык үчүн биринчи комплекттер (алакан менен тартуу үчүн колдонула турган боектордон баштап фломастерлердин, карандаштардын, пластилиндердин жана ушул сыяктуулардын бардык түрлөрүнө чейин); 4) чоң, «жутпай турган» буюмдардан турган «кесиптик» оюндар үчүн комплекттер (дарыгер, ашпозчу ж.б.); 5) жумшак оюнчуктар - алар

балдарда байлануу сезимин өнүктүрүүгө көмөктөшөт жана психологиялык комфорт сезимин пайда кылат; 6) дене тарбия активдүүлүгүн өнүктүрүү үчүн оюнчуктар (слайддар, кичинекейлер үчүн балдар аянтчалары, селкинчектер, топтору бар бассейн); 7) биринчи балдар унаасы (бир жаштагы наристе атаэнеси айдаган коляскага сүйүнөт, бирок 2-2,5 жашында ал өз алдынча болуп, үч дөңгөлөктүү жана педальдуу машинаны каалайт).

Мектепке чейинки балдар үчүн (3-6 жаш) Бул бала бардык нерсеге кызыга турган мезгил! Баланын ар кандай социалдык жана профессионалдык ролдорго активдүү аракет кылган курагы. Бул мезгилде, балким, балдар оюнчуктарынын ассортименти мүмкүн болушунча ар түрдүү болот. Бул комплект төмөнкүлөрдү камтышы керек: 1) «өнүктүрүү китептеринин» бардык түрлөрү, мозаикалар, пазлдар, чыгармачылык комплекттер, мектепке даярдоо үчүн оюндар, магниттик такталар, электрондук китептер жана викториналар; 2) атаандаштык духун өстүрүүчү үстөл оюндары (ата-энелер баланы колдоого жана мындай оюндун катышуучусу болууга даяр болушу керек); 3) ар кандай дизайнерлер; 4) бул курактагылар үчүн татаалыраак түзүлгөн “кесиптик комплекттер” (мисалы, бул мектепке чейинки балдар үчүн бел дөңгээлинде ойноо меши бар чоң ашкана же жакшы ондогон пластик куралдары бар “мастер кутучасы” болушу мүмкүн); 5) чондорго арналган буюмдардын миниатюралык жөнөкөйлөштүрүлгөн аналогдору болгон оюнчуктар (балдардын компьютерлери, оюнчук тигүүчү машиналар, синтезаторлор жана башка музыкалык аспаптар); 6) заманбап жана мультфильмдик чындыкты чагылдырган дүйнөнүн учурдагы оюнчуктары (супер баатырлар, трансформациялоочу роботтор, унаа моделдери, “тренд” куурчактары; Айтмакчы, мындай оюнчуктар көбүнчө бүтүндөй коллекцияларда иштелип чыгат); 7) дене тарбия көнүгүүлөрүн өнүктүрүү үчүн оюн комплекстерин, балдар аянтчаларын, батуттарды ж.б.; 8) ар кандай балдар транспорту (велосипеддер, мотороллер жана электр мотороллерлери, педальдер, электромобилдер, ховерборддор).

Мектепке чейинки курактагы балдардын ой жүгүртүү жөндөмүн өнүктүрүү үчүн төмөнкү оюнчуктар сунушталат.

Баш катырмалар: Ар кандай формадагы жана өлчөмдөгү пазлдар менен ойноо балдардын логикалык ой жүгүртүүсүн, мейкиндик фантазиясын жана майда моторикасын өнүктүрүүгө жардам берет.

Курулуш топтомдору: Курулуш топтомдору менен ойноо мейкиндиктик ой жүгүртүүнү, фантазияны жана чыгармачылыкты өнүктүрүүгө жардам берет.

Табышмактар жана үстөл оюндары: Баш катырма оюндары, шахмат, шашки жана башка стол оюндары логиканы, көңүл бурууну жана туруктуулукту өнүктүрөт.

Фигуралар менен билим берүүчү килемдер: Түрдүү формадагы жана түстөгү саймалуу же тигилген фигуралар бар килемдер балдарга формаларды жана түстөрдү үйрөнүүгө, ой жүгүртүүнү жана моторикасын өнүктүрүүгө жардам берет.

Бул оюнчуктар көп болбошу керек экенин эстен чыгарбоо керек, бирок алар коопсуз, сулуу жана баланын жашына ылайыктуу болушу керек. Туура оюнчуктар мектепке чейинки курактагы балдардын ой жүгүртүү жөндөмүн өнүктүрүүгө чоң жардам берет.

Балдардын логикалык жөндөмдөрүн өнүктүрүү үчүн төмөнкү оюнчуктар сунушталат

Табышмактар: Ар кандай формадагы жана өлчөмдөгү пазлдар менен ойноо логикалык ой жүгүртүүнү өнүктүрүүгө жардам берет жана объекттердин ар кандай формаларын кубаттайт.

Конструкторлор: Конструкторлор менен оюндар мейкиндиктик ой жүгүртүүнүн, фантазиянын өнүгүшүнө жана предметтердин формаларын жана өлчөмдөрүн ажырата билүү жөндөмүнө көмөктөшөт.

Табышмактар жана үстөл оюндары: Табышмактар жана стол оюндары логиканы, көңүл бурууну жана туруктуулукту өнүктүрөт, логикалык ой жүгүртүү жөндөмүнүн өнүгүшүнө өбөлгө түзөт.

Логикалык ой жүгүртүүгө түрткү берүүчү оюнчуктарды туура тандоо балдардын логикасын жана абстракттуу ой жүгүртүү жөндөмүн өнүктүрүүдө маанилүү роль ойноо балдардын логикалык ой жүгүртүү жөндөмүн жакшыртууга жардам берет.

Колдонулган адабияттар:

1. Элконин Д.Б. Оюн баланын негизги иш-аракети катары. М.: Балдар адабияты, 2007.
2. Смирнова С.А. Мектепке чейинки билим берүүдөгү оюндун педагогикасы жана психологиясы. М.: Академия, 2009.
3. Абрамова Т.В. Оюнчук мектепке чейинки балдардын когнитивдик жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү каражаты катары // Педагогика. 2010. № 5. С. 67-72.
4. Улуттук билим берүү институту. Мектепке чейинки билим берүүнүн билим берүү программалары.
https://tskoshi.ucoz.ru/7_Obr_prog/aop_2016-2017.pdf